

ԳԻՑԱՐԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Արտաւազդահաւ, Հայկ, Հայկազարի,
Վահագն:

«Քանզի եւ ոչ արդարաւոր¹ եւ ցէծդ եւ կամ յայնցանէ, որ ի ջուրսդ շրջին՝ ագռան էր.՝ Փիլոն, Լինելութիւն, Բ, էջ 117, այսինքն «քանզի ոչ արդարաւոր եւ ոչ ցեծ եւ ոչ յայնցանէ որ ի ջուրսդ շրջին, էր ագռան», ինչպէս կարելի է եզրակացնել Ամբրոսիոսի (De Noe et archa, c. XVIII) et certe non est huiusmodi corvus ut alii aves, quae in aquis conversationem habere consuerunt խօսքերէն: Նոտրագիր բառիս իմաստն է, ինչպէս ունի Փիլոնի լուծմունքը՝ յիշող (կարապ). «Արդարաւոր» (ՀԲ. արդարաւոր) եւ ցէծդ՝ հաւք են, որ ի ջուրս բնակեն, յիշողն եւ չէին = *χύχνος*:

Ինծի կը թուի թէ հայ դիցարանական իմաստ մը ծածկուած է արդարաւոր կամ արդարաւոր բառին ներքեւ եւ հետեւաբար հետաքրքրութենէ՝ զուրկ չէ ստուգարանութիւնը: Փիլոնի գործոց թարգմանիչը ինչպէս հեղինակ եւ հայ լեզուի, նոյնպէս յոյն եւ ազգային դիցարանութեան հաւասարապէս քաջ հմուտ է: Իսկ կամ աւելի լաւ ո՞վ է *Κύχνος* (= կարապ) յոյն դիցարանութեան մէջ.

1. Սթենեղոսի որդին, Լիզուրիայի թագաւորն, որ խորապէս խիստ է եւ աստղներու մէջ դասուած, կը կոչուի *Κύχνος*:

2. Նեբուոնի վաղեմէն ծնած եւ դարձեալ խորապէս չրջած որդին, Տենէսի հայրը, կ'անուանուի նմանապէս *Κύχνος*²:

Գիցարանական այս եղելութիւնը ծանօթ է Փիլոնի թարգմանչին. նոյնը հայացնելու համար սակայն անծանօթ են իրեն հարկաւ տոհմային դիցարանութեան մէջ խորապէս խիստ ինքնուրուշ անհայտներ. խիստ ինքնուրուշ գաղափարը միայն մօտ է իր սրտին Գողթան երգերէն յան-

ձին Արդարաւոր. «Երգիչքն յառասպելին ասն ախպէս, եթէ վիշապագունը չորսն զմանուկն Արտաւազդ եւ դեւ խիստն Նորաէրի» (խորեն., Գիրք Բ., էջ 139¹): Հետեւաբար *Κύχνος* ի այլակերպութիւն դէպքը հայ ականջին յարմարապէս բացատրելու միակ բառը հայ դիցարանութեան մէջ կը գտնէ թարգմանիչը Արդարաւոր կը կերտէ իր շատ սիրուն արդարաւոր բարդութիւնը:

Թէ իրօք հնարամիտ թարգմանիչը նման վարկած մը իրագործելու ճիգ քրած է, կը ցուցնէ հետեւեալ օրինակը: Հեղինակմիտ Փիլոն խօսելով Ծննդոց «ի հրեշտակաց եւ ի կանանց հսկայ» ներու վրայ (Լինելութիւն, Ա., էջ 66) կը նմանցնէ զանոնք *Ἡρακλῆς* ի կամ նաեւ ուրիշ յոյն հսկաներու վիթխարի մեծութեան. թարգմանիչը, «վասն զի Հայկ՝ ամենամեծ ձիւքն ուժոյ եւ քաջութեան մեծութիւն էր, որուն համար գրեթէ մեծ եւ հայ ըսել եւ Հայկ հաւասար կը համարուէր»², յունական նմանութիւնը դարձեալ կը հայացնէ հայկապէս եւ Հայկ բառերով. «կամեցեալ ցուցանել (զ)առաւելութիւն մեծութեան մարմնոց եւ հայկապէս... որպէս յաղագս առ կանայս գիտանալոյ ի Հայկոց ծնունդ»³:

Հայացումի ուրիշ փորձեր տես Յաղագս տասն բանիցն, էջ 237. «Քանզի կոչեն ոմանք... Արեգակ[ա]ն զԱւանդն եւ Լուս[ն]ին՝ զԱրտեմիս եւ Արուսեակ՝ զԱստղիկ եւ Փայլածող՝ զՀերմէս, ուր յոյն բնագիրը նոտրագրի գէմ ունի *Ἀπόλλων*⁴. հոս ալ ուրեմն միեւնոյն երեւոյթը քանի որ, ինչպէս կը գիտէ Մատիկեան⁵ «Երբեմն Վահագն մեր մատենագիրներէն աւելու Աստուծոյն հետ կը շփոթուի, իսկ յոյներուն քով ալ «Ապոլոն բազում անգամ զարեգակն նշանակէր», այսպէս կը գրէ Ոսկեբերան. «Եւ արդ ուրանձոր արդեօք իցեն, որք զգեղեցիկ հրաշակներն Աստուծոյն զարեւն... թշնամանեն եւ գեւին (Ապոլոնի) ընծայեն զաստղդ զայդ եւ զնա ինքն ասն արիւին լինել զլսողին»⁶:

1 Տես Արեգեան, Արարատ, 1899, էջ 204:

2 Ալիշան, Հին հայաստան, էջ 240:

3 Հայկապէս եւ Հայկ կայ Փիլոնի մէջ, եթէ երբեք ասոնք հայկապէս կամ հայկոց ծնունդէն սրբաբոլորած կամ յետոյ ծագած չին գիտել կու տայ իսլամական, Արս. Զո., էջ 118:

4 Տես Նոտրայր, Կորին Վարդապետ, էջ 324, ծանօթ. եւ Մատիկեան, Գիցարանութիւն, ՀԱ. 1920, էջ 265:

5 Անդ, էջ 266:

6 Գիրք ի Ս. Բաբելաս եւ Ընդդ. Հեղին., էջ 378. Հայերէնի թարգմանուած Քոմմատանեանէ, Վենետիկ 1818:

1 Գի անկումին համար համեմատ «Զարդապետ» զգաւոր անուանեաց ասն միջեւ. ցայժմ, խորենացի (նոր տպ., էջ 26), որուն գէմ Զ. օր. կը ներկայացնէ «Զարդապետ», տես նաեւ Ալիշան, Հայաստան յառաջ քան զինքնը Հայաստան, էջ 72:

2 Համեմատ իսկ վաւերացում փոր դիւրապէս կոչէ զի ասի թէ Զեւս ցանկացաւ Նեմեսայ եւ այլք թէ Լետայ եւ կամեցեալ այնպէս շաղաշարել զի մի գիտասցէ Հերայ, Նեմեսայս խորապէս եւ եհաս արժանացն եւ ասկա պատուոյ Զեւս անկարեցաւ (?) կարապն յերկինս, 2. Վիենն. Մատենադարանի թիւ 47 «պատմաւ. Բ. Ճաւին Գր. Աստուածաբանի ի վերայ Յուլիանոսի ասացեալ, Թ. 279 ա:

Էջ 170, ուր փիլոն *αἶψά* (այծ) բառը կը ստուգարանէ *αἶσσω* (յարձակիլ, նետուիլ) բառէն, հմմտէ ԱՄԲՐՈՍԻՈՍ, L. II, De Abraham, c. VIII, n. 50, *αἶψά* graeco *περὰ το αἶσσω* nomen acciperit, ab eo quod est impetu ferri. այս ստուգարանութիւնը, զոր Ամբրոսիոս չկարենալով լատիններէն բացատրել յոյն բառերը մէջ բերած է, հայ թարգմանիչը ճարտարօրէն այսպէս հայացուցած է «Այծ, առ ի յածել եւ յարձակել կենդանի ասացեալ, որ է դիմել»: Տես նաեւ հայատիպ սա առակը «Կին արեւ յունարէնն անծանօթ է ինծի»:

Հ. ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՎՐԹԱՆԷՍ ՍԻՆԿԵՑԻՈՑ ՏԱՂԵՐԸ

Յաջորդիւս կու տամ Վրթանէսի տաղերն այն կարգաւ, ինչպէս կը գտնուին մեր Մատենադարանի Թ. 797 շեռագրին մէջ (A), որ նոր ընդօրինակութիւն է Կերլայի Ս. Երբորդութիւն Եկեղեցւոյն շեռագրաց մէջ գտնուած Տաղարանին (2. Կ.), գրուած Ժ. դարու առաջին տասնեկին ի Լեհաստան:

Տաղասացին կենսագրութենէն ծանօթ գծերն տուինք Ուսումնաթերթիս նախորդ թուին մէջ:

Հ. Ն. ԱԿՈՆՆԱՆ

1.

ՎՐԹԱՆԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

ՎԱՍՆ ՀԱՋՏՈՒԹԵԱՆ

ՈՐ ԲԱԶՈՒՄ ԺԱՄԱՆԱԿԱՍ ԽՈՌՈՎ ԿԱՅԵԱԼ Է ՀԵՏ ԴԱՍԱԿՑԻՆ ԻՐՈՑ ԳՐԻԴՈՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ՈՐ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԷՐ ԼՈՎԱՑ ՔԱՂԱՔԻՆ, ԵՒ Ի ԾԵՐՈՒԹԵԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՆ ՀԱՇՏԵՑԱԻ ԵՒ ԳՐԵԱՑ ԱՅՍԳԻՍ:

Այբէն մինչեւ ի քէն քրիստոս մեղայ քեզ, քաղում խռովութեանց հետեւեցայ ես:

Գրիգոր քաջ հոգեւոր դու իմ եղբայրն ես,

Չեւաքէր՝ A = 797, թղ. 195բ—196ա (2. Կ. 288ա—289բ):

Խաբաթիւն՝ Նորին վ. վարդապետէ ասացեալ է վ. հ., որ... Լովա: — 1 մեղա: — 3 հոգեւոր:

Դու ես սուրբ հայրապետ եւ առաջնորդ ես:
Եւ շատ անկարգ թղթեր քեզ գրեցի ես,
2 Զարմանամ հիմայ թէ ոնց համբերես.
Եթէ լինի այսպէս որ հանդիպիմ քեզ,
Ընդ քո սուրբ երիսիդ յոյժ կարօտիմ ես:
Թուի թէ թշնամիս յիրար ձգեց զմեզ,
10 Ժամանակս է խաբող որպէս քաջ գիտես.
Իմ համշերակ եղբայր Աստուած աւգնէ քեզ,
Լինի թէ տեսանեմ զքո սուրբ երես:
Խնդիրք ունիմ ի քէն եթէ կու լսես,
Յերացար մեք այսօր որպէս քաջ գիտես.
15 Կամաւ թուղթս գրեմ առաքեմ առ քեզ,
Համօրէն աշխարհի պարծանքն դու ես:
Չեւովդ գեղեցիկ եւ վայելուչ ես,
Ղամպար ես դու վառեալ անշնչելի ես.
Ճշմարտութեանց սիրող ուղղադաւան ես,
20 Մաքուր ես եւ պայծառ որպէս զլոյս ես:
Յիսուս քրիստոս վկայ որ կու սիրեմ զքեզ,
Նման ես արծուի բարձրաթուիչ ես.
Շնորհօք լցեալ ես քան զտէր Ներսէս,
Ով տէրդ իմ Գրիգոր յայտնի գովեմ զքեզ:
25 Չունիմք շատ սիրելիք, զայն այլ քաջ գիտես,
Պարտ է մեզ սէր առնել աղաչեմ զքեզ.
Ջրէն անմահութեան դու արբուցանես,
Ռաբբի բարձրագիտակ Հայոց ազանց ես:
Սրբոց հայրապետաց դու նմանեալ ես,
30 Վրդանէս մեղաւորն կը գովէ զքեզ.
Տանս Հայաստանեաց րապունապետ ես,
Րամեալ ազանց միջե յոյժ գովելի ես:
Յանկալի հրեշտակաց այլ եւ մարդկան ես,
Իւսիսային երկրին ուրախութիւն ես.
35 Փարթամ ես դու հոգւով զուտ եւ մաքուր ես,
Քրիստոս քեզ աւգնական զի արժանի ես:

2.

ՆՈՐԻՆ ՎՐԹԱՆԷՍԻ ԱՍՏՅԱԼ

Այբէն մինչեւ ի քէն գովեցի զքեզ
Այբէն մինչեւ ի քէն եղբայր մեղայ քեզ
Արդ զայս սակաւ բանիկըս գրեցի ես
2 Ժարդ կառ կենցաղոյս՝ հարցանեմ քեզ:

5 Եթէ դու զիս հարցման արժանի առնես
Ներողութեամբ փրկչին առողջ եմ եւ ես
Երանի այս թղթիս որ տեսանէ զքեզ
Յորժամ որ ընթեռնուս մէկ բերան յիշես:

Ահա հետ իմ եղբայրն հաշտեցայ ես
10 Քաղում խռովելով ոխ պահեցի ես
Գրիգոր վարդապետի դու պարծալի ես
Դու իմ աչացս լոյս եւ սիրելի ես:

Ես շատ եմ մեղուցեալ թողութիւն առնես
2 Զայսքան աւուրք խռով հետ ինձ պահես

11 համշերակ: — 24 տերտ, այանի: — 34 հիւսիսային: — 35 հոգով:

Չեւաքէր՝ A = 797, թղ. 196ա—197ա (= 2. Կ. 289բ—291ա):
2 մեղա: